

TERRAM UERO, QUE EST A FLUUIO MORUS USQUE AD CASTRUM VRSCIA (ANONYMUS, GESTA HUNGARORUM, VI)

*Sorin Paliga**

* Universitatea din București; sorin.paliga@lils.unibuc.ro

Abstract. After analysing, in several brief studies, the situation of some ethnic names of the Late Antiquity and the Early Middle Ages (among these *Blachi* and *Sclaveni*, but not only these), it is perhaps appropriate to have a clearer view of the forms recorded in these documents. Our reference text is *Gesta Hungarorum*, unjustly ignored, unjustly criticised and unjustly ‘processed ideologically’, by both the Romanian and Hungarian historians. According to the norms of those times, Anonymus was praising some heroic deeds, by merging traditions into reality. Nevertheless, analysis may dis-criminate reality against tradition. We may note there place names, personal names, ethnic names and deeds not at all outside the logic of history. The paper attempts to analyse such details, connected to ethnic, place and personal names.

Keywords: Gesta Hungarorum, Romanians, Hungarians, Slavs, nomadism, transhumance.

I. Prezentare generală

Am analizat în câteva rânduri¹ textul lui Anonymus *Gesta Hungarorum*, mai ales din perspectiva etnonimelor la care face referință autorul. Analizele se încadrează în tentativele din ultimii privind etnicitatea în mileniul I dHr, problemă cu care ne-am confruntat în lucrarea interdisciplinară privind originea slavilor². Așadar, ne-am concentrat pe faimosul și mult citatul (probabil nu așa de mult și cititul) paragraf de la finalul cap. IX, unde autorul se referă la patru grupuri etnice ale acelor timpuri: *Sclavi*, *Bulgari*, *Blachi ac pastores Romanorum*. Am încercat să-i convingem pe cititori că traducerea lui Gheorghe POPA-LISSEANU, care face din patru grupe etnice trei, modificând sensul conjuncției *ac* din “și, precum și” (este un intensiv al lui *et*) în “adică” nu este calea corectă pentru a-l cita corect pe Anonymus. Cu atât mai puțin este corectă tentativa recentă a lui Alexandru MADGEARU³ de a face din patru două grupe etnice.

Incorecte (prin ambiguitate) sunt și traducerile pe care le-am analizat, cea a lui Martyn RADY (în engleză) ori a lui Vincent MÚCSKA (în slovacă). Spre deosebire de Popa-Lisseanu, care traduce *Blachi* prin “români”, iar secvența [...] *Blachi ac pastores Romanorum* prin “românii, adică păstorii romanilor”, Rády și Múcska păs-

¹ Recent, Paliga, 2015 și 2016.

² Paliga, Teodor, 2009.

³ Madgearu, 2005.

trează forma etimologică și traduc prin “Vlaks”, respectiv “Valasi”, forme care – azi – se referă la românii balcanici. Este însă evident, dacă citim atent pasajul, că Anonymus nu la romanitatea balcanică se referă. Astăzi, forme precum englez *Vlakh(s)* ori *Vlach(s)*, slovac – ori slav în general – *Vlasi*, *Valași*, au o cu totul altă conotație, iar folosirea acestor forme într-o traducere a unui text care se referă la realități din sec. IX–XI este greșită.

Etonimele vehiculate de Anonymus sunt cele uzuale în acele timpuri, echivalarea lor în limbile moderne nu este însă așa de ușoară, dacă nu adaptăm traducerea la contextul istoric. Ca atare, am arătat că, în fragmentul respectiv:

1. *Sclavi* se referă la “slavii din zona noastră”, adică la slavii din Panonia, cu alte cuvinte la strămoșii slovacilor și ai slovenilor de azi, cei care au și dat naștere, de altfel, etnonimului medieval *Sclaveni*, ulterior și *Sclavi*, de aici rom. *șchiau*, pl. *șchei*. Sunt, altfel spus, acele grupuri slave pe care maghiarii le-au întâlnit în Panonia și în zonele învecinate. Anterior, așa cum vom vedea mai departe, îi întâlniseră pe *Rutheni*, etnonim de varii conotații de-a lungul timpului. Acolo, la Anonymus, este vorba despre slavii din zona Kievului, adică la slavii care formaseră Rusia Kieveană.

2. *Bulgari* sunt, fără doar și poate, slavii veniți dinspre sud. Este improbabil să mai avem de-a face cu grupe (neslavizate) proto-bulgare, adică la bulgarii turcici, care au și dat numele bulgarilor moderni.

3. *Blachi* este etnonimul-cheie al paragrafului. În epocă, dar și anterior, prin *Blachi*, medievalii înțelegeau “orice grup etnic care vorbea o limbă romanică”. Etonimul fusese preluat din forma slavă *Vlachъ*, la rândul său de origine germanică (**walχaz*) și care reflectă adaptarea formei latine *Volcae*, un grup celtic din Europa Centrală, romanizat. De altfel, aproape toate grupurile celtice au fost romanizate, ca atare soarta acestor celți central-europeni urma soarta mai tuturor grupurilor celtice. *Blachi* erau, așa-dar, toate grupurile romanizate. Cu timpul, sensul *Blachus*, slav *Vlachъ* s-a referit la două grupuri etnice: la italieni – în limbile slave occidentale de rit catolic; la români – în rusă și în limbile slave de sud. Anonymus însă nu la români și nici la italieni se referă aici, ci la populația romanizată din Panonia, dispărută spre sfârșitul sec. X și începutul sec. XI, cunoscută sub numele arheologic de Cultura Keszthely. Acest lucru este evident în context.

4. *Pastores romanorum* sunt, tot fără dubiu, românii, mai exact păstorii transhumanți din zona Carpaților. A curs multă cerneală despre această transhumanță, despre faptul că românii ar fi fost, de fapt, semi-nomazi, căci transhumanța ar fi un soi de nomadism. Astfel apare la VÁSÁRY István⁴. De exemplu, la p. xi (partea introductivă), termenii *nomad* și *nomadism* apar de 8 ori pe aceeași pagină; apare frecvent și ulterior. La p. 19, scrie că ‘Vlakh’ a devenit ulterior sinonim cu “păstor nomad”⁵, făcând o confuzie (voită? răutăcioasă?) între nomadism, ca fenomen istoric, și transhumanță, ca fenomen specific popoarelor de păstori. Acestea sunt “procesări politice”

⁴ Vászary, 2005.

⁵ “Vlakh’ became synonymous with the nomadic shepherds of the Balkans, who, for the most part, spoke a Romance language, though other Slavic elements could also mingle with them” (*Ibidem*, p. 19).

ale unei realități bine cunoscute: popoarele neo-latine sunt popoare tipice de păstori transhumați. Românii nici nu sunt exemplul tipic, ci francezii, cei mai mari producători de brânză și, totodată, cu un mare număr de păstori transhumați, până în zilele noastre⁶. Din păcate, Vásáry ratează în multe locuri o abordare serioasă a etnicității, deoarece clișeele moștenite din istoriografia maghiară îl conduc spre afirmații greu de acceptat și care fac din lucrare un amalgam de date istorice și de analize confuze, inclusiv prin folosirea neclară a unor etnonime. Nu ne propunem însă să facem aici recenzia lucrării lui Vásáry.

Așadar, Anonymus notează patru grupe etnice și încă nuanțat, el se referă la “slavii din părțile noastre, din Panonia” (*Sclavi*), la “slavii balcanici” (*Bulgari*), la populația romanizată din Panonia (*Blachi*) și la păstorii români (*pastores Romanorum*). Se observă cum el grupează două grupuri slave (*Sclavi* și *Bulgari*) și două grupuri romanice (*Blachi* și *pastores Romanorum*). Anterior, vorbise despre alt grup slav, *Rutheni*, adică rușii kieveni.

Nu sunt însă singurele grupuri etnice la care se referă Anonymus. Cel mai curios lucru este că istoricii nu au observat că, imediat după foarte citatul pasaj de la finalul cap. IX, referitor la cele patru grupe etnice, Anonymus asupra “păstorilor romanilor” (*pastores Romanorum*) care, după moartea lui Attila, considerau câmpiile Panoniei drept pășunile lor. Textul este cât se poate clar, nu are nevoie de “procesări ideologice”.

Ne propunem aici să arătăm că, cel puțin din punctul de vedere al etnonimelor vehiculate, datele prezentate de Anonymus sunt întrutotul coerente și verificabile, în cele mai multe cazuri. Apar acolo și toponime, unele păstrate până azi, apar de asemenea antroponime, câteva detalii istorice, este drept nu totdeauna de conciliat cu alte surse, dar – oricum – prețioase.

Desigur, nu ne propunem să analizăm toate etnonimele care apar în textul cronicii, ci să subliniem acele detalii verificabile.

II. Grupele etnice la Anonymus

Povestea lui Anonymus este, de fapt, despre maghiari și, evident, cu ei trebuie să începem.

În Prefață, autorul se referă la grupul etnic *Hetumoger*, ceea ce în grafia de azi ar fi *hét magyar* “șapte maghiari”, adică șapte grupuri (triburi) maghiare conduse de șapte conducători ori șefi. S-a crezut mult timp că numărul șapte ar fi “fatidic” (așa crede Popa-Lisseanu, vezi nota⁷), adică magic ori mistic. De fapt, se pare că tradiția transmisă de autor reflectă chiar realitatea, adică a existat o uniune de șapte triburi. Al doilea detaliu, cel mai important, este că deja la acea dată etnonimul *Magyar* era în uz și cunoscut. El era în concurență cu *Ugor*, exonim folosit de grupurile turcice, probabil. Și astăzi, această variantă externă este cea folosită de străini (rom. *ungur*, dar și *maghiar*; eng. *Hungarian*, fr. *Hongrois*, termenul lingvistic *fino-ugric* etc.), față

⁶ A se vedea numeroasele seriale pe tema transhumației păstorilor francezi, pe care le putem vedea periodic pe diverse canale TV.

⁷ ????

de endonimul *Magyar*, folosit de maghiarii înșiși. Originea etnonimului este neclară, dar asocierea legendară de personajul biblic *Magog* nu poate fi luată în considerare.

I. Povestea începe în Scithia (grafie uzuală azi este Scythia, rom. Sciția), numită de autor *Dentumoger*, unde *Moger* este redarea în grafie latină medievală a etnonimului azi grafiat *Magyar*, iar *Dentu* redă probabil o formă a râului *T(h)anais*, Donul de azi, considerat în vechime drept frontiera dintre Europa și Asia. Este vorba, așadar, de grupurile de maghiari stabiliți între Don și Marea Neagră: *Scithia igitur maxima terra est, que Dentumoger dicitur, versus orientem, finis cuius ab aquilonali parte extenditur ad nigrum pontem* (sb.m.). Avem aici, se pare, prima mențiune medievală a Mării Negre cu acest nume, *niger Pontus*. Acest areal nord-pontic este patria secundă a maghiarilor pre-creștini. Mai jos în text apare și *Mare Nigrum* “Marea Neagră”.

În continuare, autorul vorbește despre o veche tradiție, care îi leagă pe huni de unguri, respectiv că hunii ar fi fost strămoșii maghiarilor. Abia în sec. XIX, cercetările în domeniul lingvisticii comparate fino-ugrice, ca subramură a grupului uralic, au arătat că maghiarii nu pot fi înrudiți cu hunii. Legenda însă se consolidase așa de mult, încât analiza științifică nu a putut înlătura asocierea. Acest lucru și explică de ce numele *Attila* apare frecvent ca nume de botez. Aceasta era o ipoteză mai degrabă medievală, o confuzie relativ frecventă în mileniul I, când se foloseau etnonime bazate pe principiul geografic, nu pe înrudirea reală a acestor grupuri etnice. Astfel, *Bulgar* era un etnonim aplicat unor grupuri din familia turcică. Odată stabilite în Balcani, aceștia au fost slavizați, și-au pierdut practic tradițiile, dar numele lor etnic a fost aplicat pe principiul geografic de care vorbeam, noului grup etnic slav. Asocierea din huni și maghiari s-a făcut, desigur, pe baza unei aproximări geografice.

II. Autorul are o tentativă de a asocia exonimul *Ugor* “ungur” de toponimul ucrainean (azi, atunci Rusia Kieveană) *Užgorod*. Analizele arată că numele *Ugor* provine din adaptarea formei *Onoguri*, grup etnic al unor nomazi de stepă, al căror stil de viață era atunci similar cu al maghiarilor pre-pannonici. Prin diverse deformări grafice în greaca bizantină și apoi în latina medievală, s-a ajuns la consolidarea formelor păstrate până azi în diverse limbi europene: *Ungri*, *Ungari* – *Hungri*, *Hungari*, și prin asocierea tradițională dintre unguri și huni. Fenomenul nu este izolat în epocă, numeroase etnonime din mileniul I dHr demonstrând că “transferurile etnice” nu erau deloc rare: *Franzi* era inițial un grup germanic, dar este ulterior folosit pentru a desemna un grup romanic; *Bulgari* era un grup etnic din familia turcică, dar după slavizarea acestora, se folosește până azi pentru a desemna un grup slav balcanic, așa cum apare, de altfel, și la Anonymus.

VII–VIII. Autorul se referă la plecarea maghiarilor din zona nord-pontică și stabilirea lor în Rusia Kieveană, *Ruthenia*. Este forma medievală folosită pentru rușii kieveni. De menționat că, ulterior, etnonimul *Rutheni* s-a folosit mai ales cu referire la grupurile slave ruso-ucrainene din Polonia medievală și, ulterior, din Austro-Ungaria. În cehă și slovacă, forma modernă este *Rusín*, româna păstrează forma peiorativă *rusnac*. Apare aici etnonimul de rezonanță în epocă, *cumani*. De notat că Anonymus îi diferențiază foarte bine pe slavii central-europeni (*Sclavi*) de cei balcanici (*Bulgari*), iar pe aceștia de *Rutheni*, strămoșii rușilor și ucrainenilor de azi.

IX. Este paragraful cu care am început discuția și pe care l-am analizat și cu alte ocazii. Este, probabil, cel mai citat de istoricii români, deși – paradoxal – nu este neapărat cel mai relevant în ansamblu. Și mai ciudat este faptul că este citat, aproape totdeauna, acest scurt pasaj, unde apar acele “faimoase” 4 etnonime, devenite 3 la Gh. Popa-Lisseanu și 2 în “traducerea” lui Al. Madgearu: *Sclavi, Bulgari, Blachi ac pastores Romanorum*. Vom vedea mai departe că variantele grafice *Blachi, terra Blacorum, Blasi* apare și cu referire la români, deoarece localizarea geografică este la est de Panonia.

A doua observație este că, imediat după acest scurt pasaj, autorul dezvoltă ideea păstorilor români care “ocupaseră” Panonia cu turmele lor. Ciudat, această continuare nu este analizată, deși ea se leagă logic și coerent de pasajul anterior.

Faptul că etnonimul *Blachi* cu variantele sale grafice *Blasi*, gen. pl. *Blacorum* apare și cu referire la români nu este deloc nefiresc, deoarece – așa cum arătam mai sus – *Blachi* însemna “orice grup romanic”, respectiv “orice grup uman care vorbește latine”. Faptul că unii locuiau în Panonia, iar alții în Carpați nu era un motiv pentru a se folosi alt nume etnic, deoarece toți reprezentau tradiția imperiului roman și a limbii latine. Traducerile însă în limbi moderne trebuie să nuanțeze, inclusiv prin note, aceste realități, altfel textul pare incoerent; iar a-i face pe toți “români” este un abuz la care nu putem subscrie.

Locuirea populației romanizate în Panonia re apare în cap. XLVI sub forma *Romani* “urmașii romanilor”⁸. De asemenea, în cap. XI menționează că în arealul Dunării trăiseră romanii “care își lăsaseră acolo păstorii”. Detaliul este în acord cu cele spuse în cap. IX și XLVI.

XXV. Reapar două etnonime: *Blasi* et *Sclavi*. Aici, este evident vorba de strămoșii românilor. La Popa-Lisseanu, *Blasi* este transcris *Blachi*, greșit; originalul are varianta grafică *Blasi*. Amendarea nu era necesară, este chiar nerecomandabilă. Autorul simte nevoia să-i diferențieze cumva grafic pe acei *Blachi* din cap. IX, care am arătat că se referă la populația romanizată din Panonia (numită *Romani* în cap. XLVI, de populația romanizată localizată mai la est, în zona Carpaților. În context, românii și slavii sunt descriși în culori negative, anume că aveau puține arme, doar arcuri și săgeți:

“[...] *et habitantes terre illius optimum esset, et ut ibi foderetur sal et salgenia, et habitatores terre illius viliores homines essent tocius mundi, quia essent Blasii et Sclavi, quia alia arma non haberent, nisi arcum et sagittas*”.

Apare în context și *dux eorum Gelou / Gelu*, care nu are soldați suficient de buni pentru a se opune maghiarilor.

LXIV. Etnonimul *Blachi, Blasi* apare acum la gen. pl: *Blacorum*, cu referire clară la populația romanizată din zona Carpaților. Aici apare și etnonimul *Glad*.

XLVI. “[...] *omnes Romani per terram Pannonie habitantes vitam fuga servaverunt*”, cf. cap. IX. Aici, populația romanizată din Panonia, numită *Blachi* în cap. IX, este numită *Romani*, care scapă fugind. Nu este nimic surprinzător prin faptul că folosește două variante pentru a se referi la aceeași populație: în cap. IX, accentua ideea

⁸ Vezi n. 22 la traducerea lui Múcska, p. 125.

că sunt *Blachi*, adică urmașii populației romanizate, prin forma *Romani* accentuează că sunt urmașii Romei, iar victoria maghiarilor este cu atât mai notabilă. Acești *Romani*, precum și acei *Blachi* din cap. IX, final, se referă la populația romanizată din Panonia, care nu mai este atestată începând cu sec. XI. Ei reprezentau cultura arheologică Keszthely, răspândită în zona lacului Balaton.

LI. *Sicli* “secuii”, apar pentru prima oară în text.

Etnonimele care apar în cronică sunt întru totul logice: șapte triburi maghiari (*Hetumoger*, în grafie modernă *hét Magyar*) se aliază, apoi pornesc spre sud, unde se stabilesc în țara sciților (*Scithia*). Ulterior, se deplasează spre nord-vest și îi întâlnesc pe *Rutheni* (rușii kieveni). Învinși de aceștia, se stabilesc în Panonia, unde întâlnesc condiții prielnice de trai. Acolo, intră în legătură cu *Sclavi* (slavii central-europeni, strămoșii slovenilor și slovacilor de azi⁹), cu *Bulgari* (slavi “balcanici”, la ora aceea nu mai putem vorbi de proto-bulgari), cu *Blachi* (populația romanizată din Panonia, cunoscută sub numele de cultura Keszthely) și cu *pastores Romanorum* (păstorii români transhumanți). Mai jos, variantele grafice *Blasi*, *Blaci* (la gen. pl. *terra Blacorum*) apar cu referire la români; acest lucru este acum evident, deoarece autorul se referă la *Blachi* localizați la est de Panonia, față de acei *Blachi* din finalul cap. IX, unde se referă la populația romanizată din zonă. Această populație romanică din Panonia este ulterior (cap. XLVI) numită și *Romani*. Secuii apar menționați sub forma *Sicli*.

III. Toponime și hidronime

Textul cronicii menționează, așa cum am amintit deja, și numeroase toponime și hidronime, unele dificil de identificat, altele relativ ușor de identificat, cu unele ezitări firești. Vom analiza doar câteva.

XI. Apar menționate:

Tyscia, Thiscia ~ *Tisa*: *inter Thisciam et silvam Igfon, que iacet ad Erdevelu, a fluvio Morus asque ad fluvium Zomus*. Hidronimul este, probabil, autohton; ipoteza că ar fi derivat din *tisă*, copacul *Taxus baccata*, nu este acceptată de specialiști. Originea slavă a rom. *tisă*, susținută de DEX și de alți lingviști, este discutabilă. Înrudirea cu lat. *taxus* pare garantată însă, indiferent de felul cum privim originea hidronimului și al formei, probabil neînrudite, *tisă*.

Wag ~ *Váh*, curs din Slovacia.

Morisius, Morus ~ *Mureș*. Hidronim autohton traco-dac, înrudit cu *Marica* în Bulgaria, cu diferență de tratament fonetic în traca tardivă: *ā > u* (în nord), față de *ā > a*, în sud.

Crisius ~ *Criș*. Hidronim autohton traco-dac, înrudit cu *creț*, verb derivat *încreți*.

Temus ~ *Timiș*. Hidronim autohton, înrudit cu *Timok* și *Thames*.

Zomus ~ *Someș*. Hidronim autohton, înrudit cu forme precum *Somme*, Franța. Originea este, probabil, pre-indo-europeană.

⁹ De altfel, aceste grupuri slave par să fi dat și numerele generic *Sklavenoi*, *Sclaveni*, apoi *Sclavi* din documentele bizantine și apoi latine medievale. Faptul că slovacii și slovenii, inițial grupuri slave învecinate de-a lungul Dunării mijlocii, păstrează până azi vechiul nume *Slověninъ*, pl. *Slověne* nu poate fi o întâmplare.

Urschia ~ *Orșova*; este un detaliu extrem de interesant, care arată că, pe atunci, toponimul se pronunța, probabil, **Urșă* sau **Orșă*, sufixul *-ova* apărând ulterior sub influența slavă. Așa cum am arătat, *Orșova* perpetuează o formă autohtonă pre-romană, derivată și radicalul toponimic *or-*, *ur-*, de origine pre-indo-europeană.

XVIII: *ad montem Turtur* ~ *Tatra*.

XIX: *in castrum Byhor* ~ *Biharea*, cetate de apărare încă din epoca bronzului.

Turda apare menționat nu ca toponim, ci ca numele unui episcop, deci ca antroponim, probabil o confuzie, traducerea ar putea fi “episcopul de/din Turda”. Toponimul este autohton.

XII: *in partes Mezesinas* ~ *Meseș*. Menționarea formei *Meseș* ar sugera un oronim anterior stabilirii maghiarilor acolo, ca atare ipoteza că *Meseș* ar fi un oronim de origine maghiară nu pare a se susține.

XXIV: *de terra ultrasilvana* “despre ținutul de dincolo de păduri”, adică Ardealul, “regiunea de dincolo de păduri”.

*dum cepisset audire ab incolis bonitatem terre Ultrasilvane, ubi Gelou quidam Blacus dominium tenebat*¹⁰, imediat mai jos apare NP *Gyla* [*Gyula*]. Antroponimul *Gelou* apare ca numele “unui vlah” (*Blacus*). Nu avem niciun motiv serios să punem la îndoială existența istorică a acestui Gelu.

XXVIII. *iuxta fluvium Turu*; Popa-Lisseanu crede că e hidronim slav; este cursul superior al râului Beretău, hu. Berettyó. Hidronime *Tur* se găsesc pe un larg areal european, originea slavă este discutabilă. Înrudit etimologic cu *Turda*.

XXXII. *de castro Ursuur*. Nu este vorba despre Orșova, ci de localitatea maghiară Örsúr.

XXXIII. *fluvium Ypul*, azi un curs de la frontiera slovacă-maghiară: slovac *Ipol'*, maghiar *Ipoly*, german *Eipel*. Etimologic înrudit cu *Ip*, probabil și cu *Ipotești*. Forma ar indica articolul hotărât românesc *-ul*, dar aceasta poate fi și o întâmplare. Ambele cursuri sunt în aceeași zonă central-europeană.

XLIV. Apare figura lui *Glad* (vezi mai jos).

Bega, sub forma *Beguey*.

Ursova, anterior apare *Urschia*; Orșova.

ad Nigrum Mare; anterior apare *ad nigrum Pontum*, Marea Neagră.

Unele toponime și hidronime menționate în text sunt ușor identificabile, altele cu o anume doză de incertitudine. În ansamblu, autorul notează corect ori relativ corect.

IV. Antroponime

Antroponimele menționate în text au stârnit numeroase discuții. Polemica dintre istoricii români și maghiari, inițiată – de fapt – în sec. XIX în Austro-Ungaria sub lozincă *prior tempore, prior lege*, a influențat și discuțiile privitoare la antroponime, “în armonie”, de altfel, cu cele referitoare la etnonime. Să analizăm pe scurt doar câteva exemple.

¹⁰ Vezi n. 78 la Múcska.

XI. *Morut*, numit și *Menumorut*. După Múcska, n. 30, ar fi deformarea figurii lui Svatopluk (Svätopluk). Autorul spune că “s-ar fi numit așa fiindcă ar fi avut multe soții” [?]; completarea este neclară, ar sugera că sensul antroponimului ar fi cumva legat de poligamie, care nu poate fi exclusă, dar ar indica faptul că acest *Morut* ~ *Menumorut* nu ar fi fost creștin (vezi mai jos). Formele *Morut* și *Menu-morut* nu par analizabile etimologic. Dacă este un lider local cu rădăcini pre-romane, atunci antroponimul poate fi tracic. Poate fi însă și turcic; în varianta a doua, *Menu-* din compusul *Menu-morut* pare înrudit cu german *Mann*, englez *man*. Dacă este așa, *Menu* poate fi analizat fie ca antroponim germanic, fie autohton traco-dac înrudit cu cel germanic, cf. NP *Manu*, *Manea*, *Mănescu*, probabil păstrate din substrat. Ni se pare ipoteza cea mai plauzibilă, dacă acceptăm ideea că purtătorul acestui nume era român, respectiv urmașul unor traci romanizați.

Glad. Apare ca lider local al unor grupuri de cumani, bulgari și vlahi (aici cert cu referire la populația romanizată din zona Carpaților), vezi și cap. XLIV. Forma este celtică. Să fie un antroponim de origine celtică? Nu este exclus, dar nici demonstrabil. La nivelul sec. IX–X, este posibil să fi existat urme celtice în Europa Centrală. Nu este cert, de exemplu, dacă grupurile slave care s-au stabilit pe teritoriul Cehiei de azi au întâlnit sau nu grupuri celtice încă neasimilate. Ca atare, probabilitatea ~ improbabilitatea ca *Glad* să fie un antroponim celtic este legată de analiza situației grupurilor celtice la nivelul sec. IX–X dHr. În orice caz, Anonymus nu menționează un astfel de grup celtic, așadar numele poate fi considerat un arhaism, nu reflectând existența unui idiom celtic viu la acea dată.

XX. Reapare figura lui *Menumorut*, prezentat ca dârz și neînduplecat, fapt care îi infurie pe conducătorii maghiari.

XXIV. Gelou: [...] *ubi Gelou quidam Blacus dominium tenebat*. Múcska îl consideră un personaj inventat de cronicar, pentru a arăta că maghiarii au învins pe cineva. Textul este, totuși, cât se poate de clar: un anume vlah Gelu, care stăpânea acolo un *dominium*.

XXVI, XXVII. Continuă prezentarea teritoriului controlat de Gelu, apoi vorbește despre moartea acestuia; este ucis pe râul Copus (*iuxta fluvium Copus*), azi Căpuș, un afluent al Someșului, lângă Gilău. Cetatea lui Gelu era pe râul Someș.

XXVIII. *de duce Menumorut*. Reapare figura lui *Menumorut*.

XLIV. Reapare figura lui *Glad*, apar aici menționați grupuri de cumani, bulgari și vlahi.

LI. *de duce Menumorut*. Redă episodul că *Menumorut*, învins, îi oferă pe fiica sa de soție lui Zulta, fiul lui Arpád.

Cele 3 antroponime românești ori presupus românești – *Gelu*, *Glad*, *Morut* și/sau *Menu-morut* – au stârnit nenumărate discuții. *Gelu* pare un antroponim românesc fără mari dubii, chiar dacă figura sa, privită istoric, poate stârni discuții. Probleme pun formele *Glad* și *Morut* ~ *Menumorut*. Ceea ce este interesant, indiferent de originea acestor nume, este că ele nu sunt creștine. Este firesc ori nefiresc acest lucru? Dacă privim situația din perspectiva antroponimiei românești, nu pare a fi o anomalie. Există și azi suficient de multe antroponime românești necreștine, precum cele ale autorului acestui succint studiu: *Sorin* și *Viorel*. Dar există și altele: *Gelu*, *Codruț* și *Codruța*

(< *codru*, element autohton, nu derivat din lat. *quadrum*, o etimologie greșită), *Andra* (etimologie necunoscută, autohton?) etc. Situația este, așadar, complexă și, după părerea noastră, faptul că apar antroponime necreștine asociate unor conducători ai grupurilor de români (*Blachi*, *Blasi*, *Blaci*) nu ni se pare ceva nefiresc. Dacă, strict etimologic, *Glad* este sau nu de origine celtică ori *Morut* ~ *Menu-morut* de origine autohtonă (cum credem) sau de altă origine (cum cred alții, fără argumente) este o altă chestiune.

A accepta ideea ce există antroponime românești de origine preromană, așadar de origine tracică, ni se pare un lucru firesc, pe care l-am și analizat cu câteva ocazii: Paliga 2006, vezi antroponimele din lexicon precum și anexele antroponimice; Paliga 2010 (partea I) și Paliga 2014 (partea a II-a); Paliga 2013, capitolul referitor la antroponimia sud-est europeană, unde apar analizate atât antroponime românești, cât și bulgărești și sârbești, de origine preromană, respectiv tracă. În această perspectivă, discuțiile privind antroponimele asociate unor români trebuie să includă și această perspectivă, fără de care – evident – discuțiile se vor învârti fie în cerc, fie în jurul unei tradiționale polemici între istoricii români și maghiari. Dat fiind faptul că asemenea discuții, deja criticate de Hasdeu în urmă circa un secol și jumătate, și-au dovedit caracterul steril și, adesea, tragi-comic, nu vom insista asupra acestei chestiuni. Sugerăm doar că ar fi timpul ca analiza istorică și etimologică să pășească spre nivelul mileniului III, nu să rămână anchilozată la abordările de început de secol XIX.

V. Concluzii

În ultimii ani, am încercat să analizăm situația unor etnonime din zona Europei Centrale și de Sud-Est, cu perspectiva strângerii de material pentru o lucrare mai amplă, dedicată etnicității de-a lungul timpului. Mileniul I este, din această perspectivă, deosebit de interesant, deoarece – prin dinamica sa – arată cum, în intervale relativ scurte, asistăm la modificări ale percepției etnicului. În acest sens, am insistat asupra situației formelor *Blachus*, cu variantele sale *Blaci*, *Blasi*, forme latine medievale derivate de la slavul *Vlachъ*, la rândul său un împrumut dintr-un idiom germanic de la vest de Urheimat-ul slav. Ultimamente, este deformarea – prin împrumuturi succesive – a etnonimului celtic *Volcae*, etimologic înrudit cu *Wales* și *Welsh*. La Anonymus, *Blachi* înseamnă, așadar, fie “populația romanizată din Panonia” (reprezentanții culturii *Keszthely*, numiți și *Romani*), fie “români”, atunci când se referă la grupuri romanizate localizate la est de Panonia; acești români apar și ca *pastores Romanorum* “păstorii romanilor”, fără doar și poate cu referire la păstoria transhumanți.

Interesantă este și evoluția formei *Sklavenoi*, *Sclaveni*, ulterior *Sclavi*, care îi desemna – după sec. VI dHr – pe nou veniții de la nord, pe slavi. Este deformarea formei slave *Slověninъ*, pl. *Slověne*. În cap. IX, Anonymus se referă la slavii central-europeni, pe care îi deosebește atent de bulgari și de rușii kieveni (*Rutheni*).

Toponimele și antroponimele care apar în textul lui Anonymus, deși pun uneori probleme privind originea lor, se înscriu în logica timpului, unele forme fiind relativ ușor analizabile, atât în ceea ce privește localizarea toponimelor și hidronimelor, cât și originea lor, de multe ori arhaică, indo-europeană și, uneori, chiar pre-indo-europeană. Nu este nimic surprinzător nici aici, situații similare fiind identificabile și în area-

lele învecinate, cum ar fi Balcanii de azi și, în general, în toponimia europeană: peninsula italică, peninsula hispanică, vestul Europei etc. Iar perpetuarea unei antroponimii pre-romane și pre-slave în zona central-europeană și balcanică – în română, bulgară, macedoneană și sârbă – este un lucru deja cunoscut și acceptat de mulți cercetători. În această perspectivă trebuie analizate și unele antroponime menționate de Anonymus, respectiv cele referitoare la conducătorii unor *Blachi*.

BIBLIOGRAFIE

- Anonymus ANONYMUS, *Gesta Hungarorum. Chronicon Anonymi Bele Regis Notarii*, Electronic edition, <http://www.magyarorigins.com/images/Gesta-Hungarorum-Anonymous-Latin.pdf>
- Múcska, 2000 Vincent MÚCSKA, *Kronika anonymného notára kráľa Bela Gesta Hungarorum*, Ed. RAK, Bratislava, 2000, 160 pg., ISBN 80-85501-17-1.
- Popa-Lisseanu, 1934 *Anonymi Bele Regis Notarii Gesta Hungarorum*, edidit G. POPA-LISSEANU, Fontes Historiae Daco-Romanorum, Fasciculus I.¹¹, București, 1934, 136 pg.
- Rady, f.a. Martyn RADY, *The Gesta Hungarorum of Anonymus, the anonymous notary of King Béla*, f.a., 71 pg., Electronic edition, https://www.academia.edu/2928284/The_Gesta_Hungarorum_of_Anonymus_the_Anonymous_Notary_of_King_Béla
- Tonciulescu, 1996 Paul Lazăr TONCIULESCU, *Cronica notarului Anonymus Faptele ungurilor (Traducere de pe fotocopia originalului de la Viena)*, Ed. Miracol, București, 1996, 118 + XXXXVI pg., ISBN 973-9182-34-8.
- Engel, 2001 Pál ENGEL, *The Realm of St. Stephen. A History of Medieval Hungary, 895–1526*, Ed. I.B. Tauris, London, New York, 2001, 150 pg., ISBN 1-86064-061-3.
- Kennedy, Roy, Goldman, 2013 Rebecca F. KENNEDY, C. Sydnor ROY, Max GOLDMAN, *Race and Ethnicity in the Classical World. An Anthology of Primary Sources in Translation*, Ed. Hackett, Indianapolis, Cambridge, 410 pg., ISBN 978-1-60384-994-4.
- Madgearu, 2005 Alexandru MADGEARU, *The Romanians in the Anonymous GESTA HUNGARORUM. Truth and Fiction*, Bibliotheca Rerum Transsilvaniae, XXXIV, Romanian Cultural Institute, Cluj-Napoca, 220 pg., ISBN 973-7784-01-4.
- Paliga, 2006 Sorin PALIGA, *An Etymological Lexicon of the Indigenous (Thracian) Elements in Romanian*, Ed. Evenimentul, București, 408 pg., ISBN 973-87920-0-2.
- Paliga, 2010 Sorin PALIGA, *Există antroponime autohtone în limba română? Comentarii lingvistice pe baza unei liste antroponimice*, În: *Arheologia Mileniului I. Cercetări actuale privind istoria și arheologia migrațiilor*, Ed. Oscar Print, București, 2010, 348 pg., ISBN 978-973-668-260-5; p. 322-347.
- Paliga, 2013 Sorin PALIGA, *Influențe romane și preromane în limbile slave de sud*, Ed. Universității din București, București, 2013, 282 pg., ISBN 978-606-16-0246-9.
- Paliga, 2014 Sorin PALIGA, *Există antroponime autohtone în limba română? Comentarii lingvistice pe baza unei liste antroponimice. Pars secunda: nomina Daco-Moesica*, În: Bogdan CIUPERCĂ (coord), *Arheologia Mileniului I p. chr., III. Dunărea Inferioară între stepe și imperiu*, Ed. Karta-Graphic, Ploiești, 2014, ISBN 978-606-693-032-1; p. 355-371.

¹¹ Text latin, cu original “adaptat”, nerecomandabil unui studiu care privește detaliile ale textului.

- Paliga, 2015 Sorin PALIGA, *Sclavi, Bulgari, Blachi ac pastores Romanorum*, În: Constantin GEAMBAȘU (ed), ***Omagiu profesorului Ioan Rebușapcă la 80 de ani***, Ed. RCR Editorial, București, 2015, ISBN 978-606-8300-86-3; p. 467-476.
- Paliga, 2016 Sorin PALIGA, *Etnicitatea mileniului I: studii de caz în drumul spre o analiză globală*, În: Bogdan CIUPERCĂ (coord), ***Arheologia mileniului I p. Chr., vol. V: Identități și schimburi culturale în mileniul I p. Chr.***, Ed. Istros, Brăila, 2016, ISBN 978-606-654-207-4; p. 309-319.
- Paliga, Teodor, 2009 Sorin PALIGA, Eugen Silviu TEODOR, ***Lingvistica și arheologia slavilor timpurii. O altă vedere de la Dunărea de Jos***, Ed. Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2009, 332 pg., ISBN 978-606-537-004-3.
- Vásáry, 2005 István VÁSÁRY, ***Cumans and Tatars. Oriental Military in the Pre-Ottoman Balkans 1185-1365***, Cambridge University Press, Cambridge, 2005, XVI + 230 pg., ISBN 978-0-521-83756-9.